

DJIAN'IN BETTY BLUE KARAKTERİNİN PSİKOLOJİSİNİN ÇEVİRMEN ÜZERİNDEKİ ETKİSİ¹

**The Effect of Psychology of Djian's Character *Betty Blue* on
Translator**

Müge DEMİRTAŞ AKIN²

Onur ÖZCAN³

Öz

Çeviri süreci üzerine çeviri kuramlarından, stratejilerinden ve kimi çeviribilim öncülerinin fikirlerinden yararlanılıp incelemeler yapılmış olsa da, bir çevirmenin çeviri sürecinde karakterlerle özdeşleşmesinin çeviriye yansımaları ve çevirmenin bu süreçteki ruh hali, duygusal zekâsı gibi psikolojik durumları üzerinde çok fazla durulmamıştır. Dolayısıyla çevirmenin psikolojik durumu çeviri çalışmalarında önem arz eden ve üzerinde durulması gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bilhassa karakterlerinin kendine özgü dil ve ruhsal özellikleri olan bir yazın eseri söz konusu olduğunda, çeviribilim alanında çevirmen psikolojisine farklı bakış açıları getirecek örneklemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak adı yeraltı edebiyatı ve Beat kuşağıyla anılan Philippe Djian'ın *Betty Blue* adlı kült romanının efsanevi karakteri Betty'nin ruh hali ve ifadelerinin böylesi bir çalışma için uygun bir örneklem olduğu düşünülmektedir. Böylece bu çalışmada, kişilik yapısı incelemelerinde öncü bir kuramcı olan Carl Gustav Jung'un Psikolojik Tipleri'ne ve kişilik üzerine kullandığı kavramlara göre çevirmenin psikolojisini ön plana çıkaracak Betty'nin davranışları ve ifadeleri belirlenecektir. Sözü edilen davranış ve ifadelerin Fransızcadan Türkçeye çeviri süreçlerindeki çevirmen psikolojisi ve çeviri üzerindeki yansımalarının etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

¹ Bu çalışma Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümünde hazırlanan "Çevirmenin Çeviri Sürecinde Karakterlerle Özdeşleşmesindeki Psikolojisi ve Çevirideki İzdüşümleri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, demirtasmuge@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4437-6654>

³ Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, onurozcans@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4965-1627>

Daha sonra, yazınsal eserlerin çeviri sürecinde çevirmenin dilbilimsel becerisinin yanında psikolojik ve duygusal yönlerinin önemi ortaya çıkarılmak istenmektedir. Ayrıca, çeviri sürecinde karakterin ruh haliyle özdeşleşebilecek derecede güçlü bir duygusal zekâyâ sahip olan çevirmenlerin, çeviri sürecinde aldıkları kararlara psikoloji kuramları çerçevesinde çeviribilimsel bir inceleme sunmak hedeflenmektedir.

Anahtar sözcükler: Çevirmen psikolojisi, çeviride psikoloji, Jung'un psikolojik tipleri, Philippe Djian, Betty Blue.

Abstract

Although there are studies on translation process within the framework of translation theories, strategies, and the ideas of some avant-gardes of translation studies, the reflections of a translator's identification with characters in the translation process and the psychological states of translator such as the mood and the emotional intelligence in this process have not been emphasized much. Therefore, the psychological state of the translator emerges as an important and worth-stressing issue in translation studies. In particular, when it comes to a literary work having unique language and characters with spiritual characteristics, samples in studies are needed to bring different perspectives to translator psychology in the field of translation studies field. Based on this idea, the mood and expressions of Betty Blue, the legendary character of the cult novel of Philippe Djian, known as underground literature and Beat generation writer, is considered to be a suitable sample for such a study. Thus, in this study, Betty's behaviors and expressions that will highlight the translator psychology according to Carl Gustav Jung's Psychological Types and his notions on personality, avant-garde theoretician in personality structure studies, will be determined. Then, we aim to analyze the effects of the aforementioned behaviors and expressions on translator psychology and translation in the translation process from French to Turkish and to reveal the importance of translator's psychological and emotional aspects as well as his linguistic skills in the translation process of literary works. In addition, we would like to present a translational analysis within the framework of psychological theories to the decisions taken by translators who have a strong emotional intelligence that can identify with characters' moods in the translation process.

Keywords: Translator psychology, psychology in translation, Jung's psychological types, Philippe Djian, Betty Blue.

1. GİRİŞ

Her insan kendine özgüdür. Milyarlarca insanın birbirinden farklı parmak izine sahip olması gibi kişilikleri de birbirinden farklıdır. Bu farklı kişiliklerin derinliklerine inebilmek ve çözümleyebilmek için psikiyatri ve psikoloji gibi bilim dalları çerçevesinde sayısız yöntem ortaya atılmıştır. Aynı şekilde çeviribilim alanında çeviri eyleminin bilişsel süreçlerini ve çeviri süreçlerindeki çevirmen kararlarını incelemek için birçok kuram ve strateji önerilmiştir. Fakat tıpkı her bir birey gibi çevirmenler de farklı karakterlere ve kişiliklere sahip olduğundan, çeviri süreçlerinde onların psikolojik, ruhsal ve duygusal durumları gibi konuların çok fazla irdelenmemesinden ve bu konular üzerine yapılan çalışmaların azlığından dolayı çeviribilim alanında çevirmen psikolojisi konusu gizemini korumaktadır.

Çeviri, birçok araştırmacı ve kuramcıya göre oluşturulmuş ve oluşturulmaya devam eden tanımlara sahiptir. Bu tanımlar kimi zaman genel kimi zaman özel iki farklı dil arasındaki bağlantıya, geçişe ve aktarıma dayalıdır. Ancak çevirmenin özelliğine göre de şekillenmiş tanımdan çok yorumlar ve açıklamalar da yapılmaktadır. Burada esas olan bir ifade ya da bir kelimenin çevirisini, bir dilden diğer bir dile çevirmenin hangi özellikleri çerçevesinde gerçekleştirdiğidir. Örneğin, Larbaud çeviriye bir sözcüğün çeviri serüveni çerçevesinde adeta çevirmenlere yol gösterici bir şekilde açıklamaya çalışır:

Ve sakın gözümüzü ayırmayalım o sözcükten: çünkü yaşam dolu. Bakın: titreşimler, sedefsi parıltılar, kaplamış her yanını ve duyargalar, yalancı ayaklar çıkarıyor; biz onu istediğimiz kadar ayırık tutmaya kalmış olalım, bunlarla, canlı düşünce akışıyla – içinden koparıldığı tümceyle, metnin bütünüyle- içinden çekip çıkarıldığı şeyle bağ kurmakta ve bu yaşam belirtileri, ağırlığını ritmik olarak değiştirmeye kadar varıyor. Bu ritmi yakalayalım öyleyse; yakalayalım ki, öteki kefeye koyduğumuz sözcük de eşdeğerde bir yaşam ritmiyle titreşebilsin (1989: 28-29).

Öyleyse Larbaud'nun çeviri sürecini böylesine duygu dolu betimlemesi, çeviri sürecinin sadece yapısal olarak bir dilin diğer dilden aktarımından daha çok ele alınan ifade ya da kelimenin çevirmende oluşturduğu ruh hali ve hislere dikkat çekmektedir. Psikanalist ve dilbilimci olan François Peraldi'yi yorumlayan Boulanger ise çevirinin duygu ve coşkusuna ilişkin bir kösnül durumdan bahsedebilir mi sorusunu sormaktadır (2009:735). Peraldi de dilin, insanın bir ürünü olmadığını, aksine insanın, dilin ve sözün bir ürünü olduğunu ve sözün vücudun biyolojik yapısının derinlerinde oluşan öznel değişiklikler sonucu meydana geldiğini açıklamaktadır (1982: 11-12). Boulanger ve Peraldi dolaylı olarak çevirmende özellikle kaynak dilin oluşturduğu ruhsal, hazzal ve duygusal durumlara dikkat çekerken, Broch (1985) ise “dilini”nden bahseder ve her ne kadar yapısal bir dil işlemine işaret etse de çeviri sürecinde çevirmenin kararlarında her iki dilin tininin önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Schleiermacher ise yazarın yaratısının ve özgüllüğünün erek okurlarca anlaşılmasını kaynak dilin tininin hedef dilin tinine aktarılmasına dayandırmaktadır (Kurultay, 1985:217). Ona göre “üretmek ya da yaratmak bireysel özgüllüğün edimidir” (s.215); yazarın kimi kişilere büründüğünü ya da kimi kişilerin karakterlerini öykündüğünü savunur ve yazarın dile getirdiklerini daha önceden duydukları olarak tanımlamaktadır (s.215). Dolayısıyla çevirmen de kaynak metindeki karakterlere hem duygusal hem ruhsal bir öykünme ya da bir bürünme içerisindedir. Çünkü “insan, içinde yaşadığı evreni ve kendi iç dünyasını dil düzlemine taşıyarak var etmiş, görünür kılmış ve hatta yaratmıştır” (Ece, 2016: 19). Çevirmen de kaynak metindeki dünyanın ve karakterin içsel dilini erek dilde görünür kıldığı gibi aynı zamanda var eder. O halde çeviri sürecinin ve çevirmenin ruhsal ve duygusal yanlarına değinen yukarıdaki düşüncelerden yola çıkarak özellikle teknik bilgilerden ziyade insan ilişkilerinin ve insana özgü duygu ve ruh hallerinin yoğun olarak yer aldığı yazınsal metinlerin çevirmenlerinin IQ'sunun yanı sıra EQ'sunun yani duygusal zekâsının önemi de ortaya çıkmaktadır. Duygusal zekânın en önemli öğelerinden biri de sezgidir. Broch sezgiyi şöyle değerlendirir: “Yaşamda hiçbir şey sezginin, yaratılana duyulan sevginin payı olmadan meydana getirilemez ve eğer bir şey meydana getirilmişse, bu ister bir çeviri, ister bir bilardo vuruşu olsun, sonuca götüren nedenler pek az bilinir” (1985:110). Bu bilinmezliği çevirmenin sezgi yeteneği ortadan kaldıracaktır. Çevirmen, kaynak metindeki karaktere ya da olaya özgü ifade ve sözcükleri erek dilde sezgisi çerçevesinde çeviri işlemi gerçekleştirir. Bu yüzden çevirmen “sözcükleri ve tümceleri değil, bunların derin içeriklerini çevirir” (Broch, 1985:117). Bu derin içerikleri yansıtabilmekse tamamen çevirmenin özgüllüğüne, algılama biçimine, anlatım gücüne, yazınsal estetik duyarlılığına ve ister bireysel ister eserdeki karakterden kaynaklı psikolojiyi dışavurabilmesine bağlıdır.

Bu bağlamda çevirmenin, bir dilden diğer bir dile yazınsal eserlerin çeviri sürecindeki dilbilimsel becerisinin yanında psikolojik ve duygusal hazırbulunuşluğunun önemi bu çalışmayla vurgulanmak istenmektedir. Özellikle yer altı edebiyatı ve beat kusağı gibi çağdaş yazında yer alan bu alanlardaki eserlerin karakterlerinin hayatları, psikolojileri, kullandıkları dil, ruhsal bozuklukları, şiddete eğilimleri, olağanüstü duyguları ve hayal dünyaları, farklı haz eğilimleri gibi kişisel özellikleri başlı başına kaynak metin dilinde bile bir anlama sorunsalı oluşturmaktadır. Bu gibi karakterlere sahip eserlerin çevirisi söz

konusu olduğunda çevirmenin dil becerisi ile psikolojik ve duygusal becerisi eşzamanlı devreye girmesi önem arz etmektedir. Daha farklı ifade etmek gerekirse, kaynak ve erek dilin tını ile karakterin tınınin eşdeğer bir buluşması çevirmen tarafından sağlanmalıdır. Çevirmen, eserin karakterinin/karakterlerinin ifadelerini özellikle ruhsal sezgileriyle çözümleyip gerekirse bir şiddet eğilimi gösteren, tehlikeli davranışlardan haz alan, sürekli argo kullanan bir karaktere özellikle onun ruh haline bürünerek çeviri sürecinin anlama aşamasını tamamlaması gerekmektedir.

Bu düşünceler doğrultusunda, Philippe Djian'ın *Betty Blue* (Fr: 37,2° le matin) romanının Betty Blue karakterinin sahip olduğu psikolojik ve kişilik özelliklerinin, çeviri sürecinde psikolojik, ruhsal ve duygusal durumları temsil eden ifade ve sözcüklerin çevirmen üzerindeki yansımalarını içeren bir çalışma için iyi bir örnek olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla disiplinlerarası bir alan olan çeviribilimin bu özelliğinden hareketle, bu çalışmada Analitik Psikolojinin kurucusu olan Carl Gustav Jung'un psikolojik tiplerinden ve kişilik üzerine kullandığı kavramlardan yararlanılarak kişilik vakasına göre çeviri incelemesi yapılacaktır. Bu incelemede Betty Blue karakterinin kişilik incelemesi yapılarak, ortaya atılan savlar üzerinden belirlenen kişilik ve psikolojik özelliklerin çevirmen üzerindeki etkileri ve yansımalarını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Kişilik vakasına göre gerçekleştirilecek olan çeviri inceleme bölümünün daha iyi anlaşılması için takip eden başlıklarda önce Djian ve Betty Blue hakkında özet bilgiler, sonra Jung'un psikolojik tiplerinin ve kişilik için kullandığı kavramların kısa tanımları yapılacaktır.

2. Djian ve Betty Blue

Philippe Djian 1949 yılında Biarritz'de doğmuştur. Djian, 1985 yılında yayımladığı *37°2 le matin* adlı romanıyla adını duyurmuştur. Jean-Jacques Beineix'in bir yıl sonra Betty Blue adıyla sinemaya uyarladığı bu roman, 800.000 satış rakamına ulaşmıştır. 33 hafta gösterimde kalan film dört milyon kişi tarafından izlenmiştir.

Kararsızlık, düş kırıklığı, öfke, dostluk, cinsellik, şiddet kısacası insanın hayatına dair her şey Djian'ın yarattığı karakterlerde barınmaktadır. Teklifsiz bir dil kullanan yazarın romanlarında argoya da rastlanmaktadır.

Roman birinci tekil ağızdan Betty'nin sevgilisi tarafından anlatılmaktadır. Romanda sevgilinin adı geçmemektedir. Betty garsonluk yaparken isimsiz anlatıcıyla tanışmıştır. İşinden kovulduğunda iki bavuluyla birlikte isimsiz anlatıcının kapısının eşliğinde belirir. Ve yırtıcı, yıkıcı bir aşk başlar. Betty'nin dişiliği, öfkesi, hayata karşı tutumu isimsiz anlatıcının hayatında da çok büyük bir yer kaplayacaktır. Bu sürükleyici romanın ana karakteri Betty, impulsif yani dürtüsel davranışlarıyla okuru soluksuz bırakacak kadar etkileyici bir karakterdir. Betty'nin bazı karakteristik ve psikolojik özellikleri okurun "gerçekçilik" kavramının farkına varmasını gerektirmektedir. Kitabın sonlarına doğru psikolojik açıdan okuyucuyu karamsarlığa sürükleyebilecek olaylar bulunmaktadır. Bilhassa çevirmenin, karakterle özdeşleşme durumunda profesyonel bir şekilde "gerçekçilik" duygusunu koruyarak olay örgüsünden sıyrılması gerekmektedir.

Çalışmanın uygulama bölümü olan psikolojik tiplere ve kişilik kavramlarına göre çeviri incelemelerinde, çevirmenin öz yeterliliğini, öz farkındalığını, yaratıcılığını, sezgilerini, duygularını belirten ifadelerin, Betty'nin kişilik özelliklerinin ve dolayısıyla çalışmanın psikolojik kuramsal kısmının daha iyi anlaşılması için takip eden başlıkta Jung'un psikolojik tipleri ve kişilik üzerine kullandığı kavramlar kısaca açıklanacaktır.

3. Carl Gustav Jung

Analitik psikolojinin kurucusu olarak bilinen Carl Gustav Jung, 1875 yılında İsviçre’de bir kilise rahibinin oğlu olarak dünyaya gözlerini açmıştır. 1985 yılında Basel’de tıp öğrenimi görmeye başlamıştır. Daha sonra 1900 yılında Burghölzli Akıl Hastanesi’nde psikiyatrist olarak hizmet vermiştir (Fordham, 2019:7).

Jung kişisel gelişmeye dair kendi çizgisini belirlemişti ve 1912 yılında yayımladığı *Bilinçdışının Psikolojisi* (*Wandlungen und Symbole der Libido*) adlı kitabıyla Freud ile arasındaki keskin görüş ayrılıklarını da ortaya sermiştir. 1913 yılında bu görüş farklılıkları dolayısıyla Jung ve psikanaliz ekolü arasında da bir yol ayrımına girilmiştir. Kendini bilinçdışının yapısını ve psikolojik davranış sorunlarını incelemeye adanmıştır. Tüm bu deneyimleri çerçevesinde Jung’un kişiliğin karmaşık yapısını ilişkin kullandığı kavramlar ve psikolojik tipleri bugün Jung’un isminin çokça anılmasının nedenlerinden biridir. Çünkü Jung şunu savunur: “Benim tipolojim hiçbir anlamda insanlara ilk görüşte etiketler yapışturmaya değil, karmakarışık ampirik malzemeyi ayıklayıp düzenlemeye yarayan eleştirel bir düzendir daha çok” (2019:15). Bu yüzden çeviri incelemesindeki Betty Bleu karakterinin ve çevirmenin kararlarının daha iyi anlaşılabilmesi için Jung’un psikolojik tipleri ve kişilik üzerine kullandığı kavramlar kısaca açıklanacaktır.

3. 1. Carl Gustav Jung’un Kişiliğin Üzerine Kullandığı Kavramlar

Çeviri sürecinde, olayların çevirmen üzerinde ne derece bir etki bırakmış olabileceği, bu etkinin olumsuz anlamda çevirmenin gerçek hayatına yansıyor yansımadağı merak uyandıran bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Duygusal açıdan zayıf bir karakterin okuduklarını içselleştirerek bundan negatif bir biçimde etkilenebileceği muhtemeldir. Fakat zihinsel becerileri güçlü olan bir karakterin gerçek hayatla, kurguyu birbirinden ayırabileceği ve bunu olumsuz biçimde hayatına yansıtmayacağını söyleyebiliriz. Betty Blue karakterinin ifadelerinin anlamlarının sıyrılıp yeniden ifade edilmesi sürecindeki çevirmenin zihinsel ve psikolojik yönünü anlamak için bu başlıkta kişiliğin yapısında kullandığı psişe ve arketip kavramları ele alınacaktır.

3. 1. 1. Psişe

Jung, “Psişeden, bilinçdışı kadar bilinçli de olan bütün psişik süreçlerin tamamını anlıyorum” (2019:428) der. Jung’un psikolojisinde psişe bilinçli ve bilinçsiz bütün duygu ve davranışları kapsar, dolayısıyla psişe sözcüğü kişiliği ifade etmektedir (Hall ve Nordby, 2016:30).

Jung’in temel düşüncesine göre, “Psişe her şeyden önce bir bütündür” (Hall ve Nordby, 2016: 30). Psişe, insanın yaşamda deneyimlediği ya da zamanla öğrendiği şeylerden oluşmaz. İnsan, doğuştan gelen bütünlüğünü korumalı ve onun bilincinde olmalıdır. Bu doğuştan gelen bütünlüğü dış dünyanın etkilerinden korumalıdır. Psişe üç katmandan oluşur. Bu katmanlar; bilinç, kişisel bilinçdışı ve ortak bilinçdışıdır.

3. 1. 1. 1. Psişeyi oluşturan katmanlar

3. 1. 1. 1. 1. Bilinç

İnsan bilinci, doğduktan sonra belki de anne karnında gelişmeye başlar. Jung; düşünme, duyma, duyuyu algılama ve sezme olarak bahsettiği zihnin bu dört işleviyle birlikte bilincin gelişmeye başladığını söyler. Bir insanda bu dört işlevden birinin daha fazla kullanılması bireyler arasındaki kişilik farklılıklarını gösterir.

3. 1. 1. 1. 1. Ego

Psişenin bütününe baktığımızda ego daha az bir yer işgal eder fakat bilinçli anılardan, algılardan düşüncelerden ve duygulardan oluşması onu çok önemli kılmaktadır. Jung egoyu bilinçli zihnin düzeninden bahsederken kullanmaktadır. Ego bir süzgeç görevi görmektedir. Birçok psişik malzeme arasından bilinç düzeyine gelecek durumları titizlikle seçer. Eğer yaşamımızdaki günlük durumlar ego tarafından ayrıştırılmasaydı bilinç bu yükün altından kalkamazdı.

3. 1. 1. 1. 2. Kişisel Bilinçdışı

Yaşanan herhangi bir olay yok edilemez ve psişenin bir parçası olarak kalmaya devam eder. Jung'a göre bunlar kişisel bilinçdışında istiflenir. Endişe uyandıran herhangi bir durum, iç çatışmalar, görmezden gelinen ya da iç dünyada bastırılıp geçirtilmeye çalışılan duygular bir zamanlar bilinç düzeyinde yaşanmıştır ve bunların unutulması, bilincin bunları hiç yaşamamış sayması anlamına gelmeyecektir. Ayrıca kişisel bilinçdışı rüyaları da etkiler.

3. 1. 1. 1. 2. 1. Kompleksler

Günlük yaşantımızda sık sık duyduğumuz bir kelime olan kompleks kelimesini ilk kullanan kişi Jung'dur. Kompleksler kişinin takıntılı olduğu konuları ifade etmek için kullanılsa da bazen bu komplekslerin kişiyi başarıya ulaştırdığı da gözlemlenmiştir. Jung'a göre bu kompleksler insanın çocukluk dönemindeki yaşantısının etkisiyle değil, insanın yaradılışının karanlık kalmış yanlarından ortaya çıkmaktadır. Jung buna "ortak bilinçdışı" demiştir.

3. 1. 1. 1. 3. Ortak Bilinçdışı

Ortak bilinçdışı; kişinin hayatında bilincine hiç yansımamış durumlardan oluşmaktadır. Kalıtım yoluyla gelen bu imgeler bilinçli bir şekilde hatırlanamasa da ortak bilinçdışında yerini korumaktadır. Jung'a göre "ilk çağrışım" başlangıçta da var olandır. Ortak bilinçdışındaki bu *ilkler* arketipleri oluşturmaktadır.

3. 1. 2. Arketipler

"Hayattaki tipik durum sayısı kadar arketip vardır. Sayısız tekrarlar, bu yaşantıları, psişik yapıma kazandırmıştır; içerikli imge birimleri halinde değil; ilkin belli bir algılama ve eylemde bulunma olanağını temsil eden içeriksiz biçimler halinde" (Hall ve Nordby, 2016: 41). Hayattaki tipik durum sayısı kadar arketip vardır cümlesinden yola çıkarak, bu sayısız arketiplerden yalnızca karakter analizi yaparken kullanacağımız arketipler ele alınacaktır. Kullanacağımız arketipler: persona, anima ile animus, gölge ve özben arketipleridir.

3. 1. 2. 1. Persona

Persona, Antik Yunan tiyatrolarında kullanılan maskelere verilen addır. Jung için de persona, insanın kendisi gibi davranmadığı, rol yaptığı durumları temsil eden bir kavramdır. Persona; kişinin toplum tarafından benimsenme isteği ile örtüşen, insanın farklı bir kişiliğe bürünmesine olanak sağlayan bir maskedir. Bir insanın birden fazla

maskesi olabilir. Yaşantısında rastladığı insanların karşısına farklı bir personayla çıkabilir. İnsanın doğası gereği personalar iyi ya da kötü olarak tanımlanabilir.

3. 1. 2. 2. Anima ve Animus

Anima, erkek için kadın bilinçaltıdır, erkeğin dişi yanıdır. Kadın içinse animus erkek bilinçaltıdır, erkeksi yanıdır. Bir kadının yalnızca kadınsı özelliklerini ortaya koyması, erkeksi yanının zayıf kalmasına neden olur. Aynı şey erkek için de geçerlidir. Eğer ikisi arasında bir denge kurulmazsa anima ya da animus, kimi cinsiyet tercihi sorunlarına yol açabilmektedir.

3. 1. 2. 3. Gölge

Gölge; içimizde bastırdığımız ilkel yanımızın ortaya çıkmasıdır. Birinden hoşlanmadığımızda bunun mantıklı bir açıklamasını yapamayabiliriz çünkü gölge bireysel bilinçdışıdır. Örneğin, “Dr. Fell, seni sevmiyorum; Nedenini ise bilmiyorum; Ancak, yalnızca şunu iyi biliyorum; Dr. Fell seni sevmiyorum” (Fordham, 2019: 65).

3. 1. 2. 4. Özben

Jung, “Özben yaşamımın amacıdır, bireylik dediğimiz o yazgısal bir aradalık’ın en tam ifadesi...” (Hall ve Nordby, 2016: 54) olarak yorumlamaktadır. Özben bir nevi sağduyudur. Kişinin hayatta kalabilmesi için farkına varması gereken şeylerdir.

3. 2. Jung’a Göre Psikolojik Tipler

Çevirmen bir kitaptaki karakterle aynı iletişim düzeyine ulaştığında, onun sesini yakaladığında karakteri somut bir varlık gibi ete kemiğe büründürebilir. Dolayısıyla karakterin yapısı, mizacı, tavırları, karakterin zihinsel becerilerinin yansımaları çevirmen tarafından kavranır ve çevirmen o karakterin sesi olur. Jung’ın psikolojik tiplerinden biri mutlaka karşımıza çıkmıştır. Çevirmen Jung’un psikolojik tiplerinden habersiz olsa da içgüdüsel olarak karakter zihninde oluşur. Dolayısıyla sesi olduğu karakter çeviriye yansır. Ruh hali, düşünceleri o karakterin sesidir artık. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Jung bu psikolojik tipleri insanları etiketlemek için değil, ampirik malzemeyi karmakarışıklıktan çıkarabilmek için oluşturur.

3. 2. 1. Dışadönük Düşünen Tip

Nesnel düşünce kişinin yaşamındaki tek endişe kaynağıdır. Nesnel düşünce kişinin etrafındaki dünyadır. Mesela bir bilim adamı bu tipe örnek oluşturmaktadır.

3. 2. 2. İçedönük Düşünen Tip

Bu tip, düşüncelerini kendi içinde yaşar. Bir filozof, varoluşçu bir psikolog bu tipe örnek gösterilebilir. Aşırı durumlarda gerçeklikle bağları kopabilir. Bu tipteki insanlar düşünememek için bilinçli olarak yalnızlığı tercih ederler.

3. 2. 3. Dışadönük Duygusal Tip

Hissedilenler, düşüncelere egemen olmaktadır. Jung’a göre daha çok kadınlarda görülmektedir. Yaşantılarındaki en küçük bir değişiklik karşısında duyguları da değişiklik göstermektedir. İnsanlara kolayca bağlanırlar ve yine kolayca nefret edebilirler.

3. 2. 4. İçedönük Duygusal Tip

Jung'a göre bu tip de kadınlarda sık görülmektedir. Dışadönük duygusal tipin aksine, duygularını gizleme eğilimindedirler. Melankolik, bezgin bir yapıları vardır. Dışarıdan bakıldığında gizemli bir havaya büründükleri söylenebilir. İnsanlara karizmatik görünürler.

3.2.5.Dışadönük Duyusal Tip

Daha çok erkeklerde rastlanan bu tip, gerçekçi ve gündelik hayatta pratiklerdir. Olaylara fazla kafa yormayı pek sevmezler. Hayatı akışına bırakırlar. Ayrıca keyiflerine düşkün olabilirler. Haz ve heyecan peşinde koşabilirler. Yaşamdan alabildiklerini almaya bakarlar. Duygusal dünyaları pek gelişmemiştir. Taşkın davranışlar göstermeye eğilimlidirler.

3. 2. 6.İçedönük Duyusal Tip

Kendi psişik duygularına gömüldüklerinden dış dünya onlara çekici gelmez. Kendisini sanatla ifade etmeye çalışır. Bu ifade anlamsız ve sanatsal açıdan yetersiz olsa bile.

3. 2. 7. Dışadönük Sezgisel Tip

Genelde kadınlarda görülen bu tip kararsızlık ve istikrarsızlıklarla boğuşur. Her olanağı değerlendirmek isterler. Bir isteklerini gerçekleştirmeden yeni olanaklar peşinde koşarlar. Yeniliklerden beslenirler. Fakat tutarsızdırlar.

3. 2. 8. İçedönük Sezgisel Tip

Sanatçılar bu tipe örnek oluştururlar. Aralarından hayal dünyasında yaşayanlar da çıkabilir. Ne olduğunu anlayamadığı arketiplerle çevrili bir dünyada yaşarlar.

Jung'un psikolojik tipleri göz önünde bulundurularak ve kişilik üzerine kullandığı kavramlardan yararlanılarak karakterlerin psikolojilerini yansıtan kişilik vaka çerçevesinde ifadelerinin Fransızcadan Türkçeye çevirileri bir sonraki başlıkta incelenecektir. Ayrıca çevirmenin zihinsel becerileri, olayların çeviri sürecinde çevirmen üzerinde ne gibi etkiler bırakmış olabileceği aynı zamanda çevirisine nasıl yansıdığı yorumlanacaktır.

4. BETTY BLUE'NUN PSİKOLOJİK-KİŞİLİK DURUMUNA VE JUNG'UN KİŞİLİK ÜZERİNE KULLANDIĞI KAVRAMLARA GÖRE ÇEVİRİ İNCELEMELERİ

Betty Blue'nın Türkçe basımının arka kapağında da yazıldığı gibi “yeraltı edebiyatının en “yırtıcı” örneklerinden biri olduğu tanımı Betty'nin karakteristik özelliklerine uygun düşmektedir. Kitabın efsane karakteri Betty'den tek cümleyle bahsetmek gerekirse, ele avuca sığmaz bir cıva olarak tanımlanabilir. Betty, çok yönlü, çok duygusal, aynı zamanda dur durak bilmeyen, içindeki fırtınalarıyla etrafında da fırtınalar koparandır. Hırçın, tutkulu, kızgın, hayata karşı öfkeli ama âşıktır, aşktır Betty. Eğlenir, eğlendirir. Tıpkı bir roller coaster'da gibi hızı kesilmeden dolu dizgin yaşarken birden her şey raydan çıkar. Deliliğe geçiştir bu. Hayatında her şey pamuk ipliğine bağlıdır. Betty Venüs'tür. Betty sıcaktır, Betty ateştir. Betty fırtına öncesi sessizliktir. Djian'ın ustalığı ve Aysen Ekmekçi'nin çevirisiyle okurla buluşan bu kült kitap, kitaptaki betimlemelerin duruluğu

ve saflığı ile de dikkat çekmektedir. Bu nedenle psikolojik ve duygusal durumların çevirmendeki ve çevirideki izdüşümleri incelemek için bu eserin uygun bir örneklem olduğu düşünülmektedir.

Ayrıntı Yayınlarının yeraltı edebiyatı kategorisinde bastığı *Betty Blue*'nın tek çevirmeni Ayşen Ekmekçi'dir. Erek metin olan Türkçe çevirisinden alıntılanan kısımlar, 2013 tarihli Ayrıntı Yayınları tarafından *Betty Blue* başlıklı basımıdır. Fransızca kaynak metninden olan alıntılar J'AI LU yayınevinin *37°2 le matin* adlı 1985 yılı basımından alınmıştır.

Bu bölümde, karakterin çarpıcı örnekler sergileyen saldırganlık, öfke, şiddet vb. olaylar içeren kısımları kitaptan seçilerek Fransızcadan Türkçeye çevirileri karşılaştırılacaktır. Aşağıdaki tablolarda kişilik ve psikolojik durumları içeren bölümlerden, cümlelerden, gerek görüldüğünde tek bir kelime üzerinden çeviri incelemeleri yapılacak, çevirmenin aldığı çeviri kararları çerçevesinde çevirmendeki ve çevirideki izdüşümleri incelenecek ve bu incelemeler yapılırken Jung'un psikolojik tiplerinden ve kişilik üzerine kullandığı kavramlardan yararlanılacaktır. Buradaki amaç, çevirmenin önündeki metne herkesin baktığı gözle bakmadığını fark ettirmek, çevirmenin zihnindeki kavramların bolluğu ile, öz farkındalığını ve muhakeme yeteneğini kullanarak Can Yücel'in de dediği gibi yaratıcılığıyla seslerden sessizlikler yarattığını göstermektir. Bir bakıma bu sessizlikler herkesin göremediği fakat çevirmenin sezdiği titreşimlerdir. Her bir yazın eserinin karakterlerinin de kendine özgü ruhsal durumları olduğunu düşündüğümüzde çeviribilim alanında çevirmenin de psikolojisine dikkat çekilmesi önem arz etmektedir.

Tablo 1. Patronun, Betty'nin Hışmına Uğraması

Kaynak Metin	Erek Metin
Je pouvais plus bouger, je transpirais des gouttes de sang. Betty était toujours assise sur son bidon, elle regardait le proprio par en dessous et j'ai cru qu'elle allait lui sauter à la gorge ou cracher un jet de flammes. — Parce que vous vous imaginez que je vais m'amuser à peindre tous ces trucs-là? elle a sifflé. Est-ce que vous êtes en train de plaisanter...? — Vous trouvez que j'en ai l'air? il a demandé. — Eh ben j'en sais rien ... Je me tâte, je vais te dire ça dans une seconde. Elle s'est levée d'un bond. Elle a attrapé le pot de peinture rose. Le couvercle a file au -dessus de nos têtes comme un disque d'or. Tout s'est passé si vite que personne a eu le temps de bouger. Je prévoyais le pire. — Oh non, Betty ...j'ai supplié. Mais ça l'a pas arrêtée. Elle a foncé tout droit sur la bagnole du proprio et elle a renversé le pot sur le toit, des litres et des litres dans les rose indien. Le	Artık kımıldayamıyordum, kan ter içinde kalmıştım. Betty hala bidonun üstünde oturuyordu, patrona aşağıdan bakıyordu, herifin üstüne atlayıp boğazına sarılacağını ya da onu küfür yağmuruna tutacağını zannettim. -Yoksa bütün bu süprüntüleri boyamaktan keyif alacağımı mı düşünüyorsunuz? Diye hırladı. Şaka mı yapıyorsunuz?.. -Öyle bir halim var mı? diye sordu herif. -Vallahi bilemiyorum... Düşünüyorum, bir saniye beklersen sana cevap vereceğim... Bir sıçrayışta ayağa kalktı. Pembe boya kutusunu kaptı. Kutunun kapağı başımızın üstünden altın bir disk gibi geçti. Her şey o kadar çabuk oldu ki kimsenin kıpırdayacak vakti olmadı. Olabilecek en kötü şeyi tahmin ediyordum. -Yo, hayır, Betty... diye yalvardım. Ama bu onu durdurmadı. Patronun arabasına doğru atıldı ve kutuyu arabanın üstüne boca etti, litrelerce pembe boya. Herifi hıçkırık tuttu. Betty otuz iki dişini göstererek ona sırtıyordu (s.43).

type a eu un hoquet .Betty lui a souri en découvrant toutes ses dents (s.39).	
--	--

Tablo 1, garsonluk işinden kovulan ve iki bavuluyla sevgilisinin evine yerleşen Betty'yi ele almaktadır. Betty'nin sevgilisinin patronu, Betty'nin orda yaşaması karşılığında kaldıkları yerdeki bütün bungalovları boyamalarını istemektedir. Patron Betty'nin hışmına uğrar, Betty bir kutu pembe boyayı hiç tereddütsüz adamın arabasının üzerine döker.

Yukarıdaki tabloda çevirmenin karakterle bütünleşmesine yönelik bir örneklem oluşturan “j'ai cru qu'elle allait lui sauter à la gorge ou cracher un jet de flammes” cümlesinde “cracher un jet de flammes-ateş püskürtmek” ifadesi yerine “küfür yağmuruna tutmak” yorumundan, çevirmenin Betty'nin psişesini kıvrak bir zekâyla avucunun içine aldığı düşünülmektedir. Çünkü “ateş püskürtmek” ifadesi çevirmenin bilinçaltında kadınca bir içgüdüyle Betty'nin aslında personasını yani çıplak kişiliğini sezdiğinin bir ifadesidir. Çünkü Betty toplumsal normlara uymayı reddeden bir vahşi kadın arketipine sahiptir ve küfür etmek onun gibi bir kadının edepi ve zarif görünmeyi düşünmeyerek impulsif yani dürtüsel olarak nitelendirilebilecek davranışını bastırmayı yeğlemeyecek bir kadın profili çizmektedir.

“...elle a sifflé” cümlesindeki “siffler” fiilinin çevirmenin aldığı karar neticesinde “... hırladı” olarak çevrilmesi Betty'nin ruh haline bürünmeye başladığının bir göstergesidir. Tercih ettiği tek bir kelimeyle Betty'nin hırçınlığını yansıtmayı başarmıştır.

“Vous trouvez que j'en ai l'air? il a demandé.” ifadesinde de “il” kişi zamirini “herif” olarak çevirmesi de Saydam'ın “İnsan ö/Ötekini, kendi yansıttığında yaratır” (2017:259) ifadesiyle özdeşleşmektedir. Çevirmen, “herif” kelimesini kullanarak olayın geçtiği durumda adamın bir saygınlığının olmadığını yansıtmaktadır. Bahsi geçen tek bir kelime bile aslında çevirmenin başkalarının düşüncelerini anlama konusunda özel bir empati yeteneği olduğunun, duygusal zekâsının yüksekliğinin bir göstergesi durumundadır. Çevirmen duygusal zekâsı sayesinde, kağıt üzerindeki bir olayla bile empati kurabilen, bir kağıdın üzerindeki yazıları kendi iç dünyasına taşıyarak onu başka bir dilde tekrar aynı duygularla başkalarının da hissetmesini sağlayabilecek düzeyde bir empattır. Bu örnek cümle aslında sadece Betty ile değil diğer karakterlerin kişiliğine bürünmeyi başarabildiğinin de bir göstergesidir.

Betty adamın arabasının üzerine bir kutu boya boca ettikten sonra devamında “Le type a eu un hoquet” cümlesinde “le type” kelimesi yine herif olarak çevrilmiştir. “Herifi hıçkırık tuttu” cümlesinin çeviriye yansması ele alındığında çevirmenin adamın şok içinde olduğu durumu yansıttığı söylenebilir. Schleiermacher'e göre; çevirmenin güvenebileceği tek şey kendi yaratıcılığı ve sanatçılığıdır. “Tinsel” ürünü aktarmak “tinsel” olgunluk gerektirir (Kurultay, 1985:195). Ekmekçi'nin çevirisinde de bu duruma şahit olunmaktadır Çevirmenin çeviri kararları bütün bu olgulara haiz olduğu ve çevirisinde yansıtabildiğinin bir kanıtıdır.

Tablodaki örnekleme Jung'un psikolojik tipleri çerçevesinde bakıldığında, Betty'nin davranışı psikolojik tiplerden “dışadönük duygusal tip” örneği sergilemektedir. Jung'un ortaya attığı arketiplerden olan “gölge” kavramı bağlamında ele alındığında ise, Betty'nin bir öfke nöbetine kapılması, içindeki öfkeyi fiziksel bir tepkiyle dile getirmesi Jung'a göre gölgesini bastırmadığının bir göstergesidir. Bir başka açıdan Betty'nin davranışını değerlendirmek gerekirse; Horney Adler'e göre, “birçok kadın erkeksi protesto tutumunu benimsemektedir. Bu tutumun altında yatan patolojik inanç, erkeklerin kadınlara üstün olduğu inancıdır. Bu çarpık algı kolaylıkla erkek olma yönünde nevrotik bir arzuya

dönüşebilmektedir” (Akt. İnanç ve Yerlikaya, 2018:108). Bu arzusun biyolojik olarak erkek olmakla bir alakası yoktur tamamen kültürün erkeklere atfettiği ayrıcalıklar nedeniyledir. Bu açıdan bakıldığında Betty’nin karşısındaki kişiye karşı sergilediği tutumda cinsiyet gözetmeksizin, öfkesini şiddetle olmasa da karşı tarafı kışkırtacak bir şekilde bir davranış sergilediği görülmektedir. Betty’nin personası toplum tarafından benimsenme isteğiyle örtüşmenin tam aksine, ilkel yanını ortaya koyarak bir nevi erkeksi yanını yani animusu ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Betty’nin Yaşadıkları Yeri Ateşe Vermesi

Kaynak Metin	Erek Metin
J’ai vu Betty plantée devant la véranda. Je me suis arrêté. Elle avait ses deux valises à côté d’elle et le regard qu’elle me lançait était d’une intensité incroyable. Je me suis aussi demandé ce qu’elle faisait avec ma lampe à gaz allumée dans les mains. Le crépuscule faisait briller ses cheveux, elle était d’une beauté farouche. Ça sentait l’essence dans le coin. J’ai su qu’elle allait balancer la lampe dans la baraque. Cette idée m’a fait jour un dixième de seconde, ensuite j’ai vu son bras décrire un demi-cercle dans le ciel et la lampe a filé dans les airs comme une étoile filante. La baraque a fait WLOOOOOFF !! C’était un avant-goût de l’enfer. Puis elle a empoigné ses valises pendant que les flammes sortaient des fenêtres. — Bon, tu viens... ? elle a demandé. On s’en va (s.56-57).	Betty’nin verandada dikildiğini gördüm. Durdum. İki valizi yanına duruyordu ve bakışlarında inanılmaz bir yoğunluk vardı. Bu arada elindeki yanan gaz lambasıyla ne yaptığını merak ettim. Alacakaranlıkta saçları parıltıyordu, yabanıl bir güzelliği vardı. Ortalık benzin kokuyordu. Lambayı barakanın içine fırlatacağını anladım. Bu fikir saniyenin onda biri kadar bir süre beni keyiflendirdi, sonra kolunun havada bir yarım daire çizdiğini ve lambanın boşlukta bir yıldız gibi kaydığını gördüm. Barakadan ÇAATIIIRR diye bir ses çıktı!!! Bu bir cehennem görüntüsüydü. Daha sonra, alevler pencereden çıkarken valizleri kaptı. -Hadi, geliyor musun...?dedi. Gidiyoruz (s.61).

Yukarıdaki tabloda Betty, sevgilisinin yüzüstü patronuyla tartışmalarından sonra artık orda kalmak istemediğine karar verir. Son derece soğukkanlı bir şekilde evi yakar. Ve sevgiliyle birlikte valizlerini alıp giderler.

“J’ai vu Betty plantée devant la véranda. Je me suis arrêté ” cümlesinde Betty tam verandayı ateşe vermeden önce kurulmuş olan “Je me suis arrêté” cümlesinin arı bir dille “durdum” olarak çevrilmesi, Betty’nin sevgilisinin sakinliğini yansıtmaktadır.

Çevirmenin “Le crépuscule faisait briller ses cheveux, elle était d’une beauté farouche” cümlelerini “Alacakaranlıkta saçları parıltıyordu, yabanıl bir güzelliği vardı” şeklinde çevirmesi vahşi kadın arketipiyle örtüşmektedir. “...le regard qu’elle me lançait était d’une intensité incroyable” cümlesinde çevirmen, “bana fırlattığı bakışta inanılmaz bir yeğinlik vardı ya da inanılmaz bir şiddet vardı” olarak çevirmek yerine “se lancer/fırlatmak” fiilini çevirmeyerek, “bakışlarında inanılmaz bir yoğunluk vardı” şeklinde aktarmıştır. Bu cümlede çevirmenin Betty karakterine dair sezindiği bazı şeylerin olduğu ve karaktere tek bir cümleyle derinlik kattığı düşünülmektedir. Çeviride çıkarma stratejisi kullanılmasından yola çıkarak, çevirmen kararının yine çevirmenin duygusal zekâsıyla bir bağlantısı olduğu, iç dünyasında karakterle aynı ruhsal duruma yaklaştığının da bir göstergesidir. Rifat’a göre, “okuma eylemiyle birlikte bir yıkma ve bu yıkımdan anlam üretme hali başlar. Metnin

sesi duyuldukça yıkan yıkılanı daha iyi tanıyacak ve yıktıkça da yıkma isteği artacaktır” (2008:111). Çevirmenin çeviri sürecinde karaktere özgü metni ruhsal bir yıkıma uğrattığını bunu yaparken aynı zamanda inşa ettiğini söylemek mümkündür. Ekmekçi, olaylara Philippe Djjan'ın karakterlerinin temsil ettiği dünyaya göre yaklaşarak kendisini karakterle/karakterlerle özdeşleştirerek –mış gibi yaparken “o” olma durumuna geçiyor. Bu da aynı zamanda çevirmendeki, anlamının gerçekleştiği bilişsel sürecin bir ifadesidir.

“La baraque a fait WLLOOOOOFF !!!” cümlesindeki yansıma sözcüğünün “Barakadan ÇAATIIIRR diye bir ses çıktı !!!” şeklinde çevirisinde, çevirmenin cümlede olayın vahametini ve şiddetini yansıtmak açısından büyük harf kullanımından ünleme kadar aynı şekilde çevirmesi bu cümlede kaynak metnin kendine özgü dilsel özelliğini aynı şekilde yansıttığının da bir ifadesidir.

Jung'a göre, dışadönüklükte ruhsal enerji nesnel dünyaya çevrilmiştir. Dışadönük kişi; algılarını, duygularını ve düşüncelerini çevresindeki eşyalara ve durumlara yöneltmiştir. Bu durum Betty'nin barakayı ateşe vermeden önce gayet sakin davranmasıyla ve önceden valizlerini hazırlamasıyla açıklanabilir. Barakayı serinkanlı bir şekilde ateşe vermeden önce zaten hep onunla olan ilkel ve hayvansal parçası yani gölgesi ortaya çıkmıştır. Yine Jung'un “kişilik kaderi tespit eder” sözünden yola çıkarak Betty'nin barakayı ateşe verip oradaki yaşamlarını nihayete erdirerek, arkasına bakmadan kendilerine yeni bir kader tayin ettiği söylenebilir. Betty barakayı ateşe verdikten sonra soğukkanlı bir şekilde “Bon, tu viens... ?elle a demandé. On s'en va” “Hadi, geliyor musun?” diyor ve çevirmenin de bu soğukkanlılığa devam ettiğini görüyoruz. Önceki satırlarda cehennem görüntüsü, alevlerin pencerelerden sıçraması gibi okuyucuyu da heyecana sürükleyecek ifadeler bir anda tek bir cümleyle ortalığı sülmana çeviriyor ve Schleiermacher'ın şu ifadesini doğruluyor: “Çevirmen yabancısı yazarı okurların dünyasına sokar ve onlardan biri yapar” (Kurultay, 1985:198). Yine bu vakada da gördüğümüz gibi çevirmen okura bir rahatlık sağlıyor. Bu rahatlığa çeviri metin okuyucusu, Beat kuşağıyla, yeraltı edebiyatıyla anılan Djjan'ın karakterlerinin tarzlarının Ekmekçi'nin çevirisiyle erek dile aktarılmasıyla ulaşıyor.

Tablo 3. Betty ve Sevgilisinin Garsonluk Deneyimi

Kaynak Metin	Erek Metin
Parmi les clients qui tardaient à décoller, il y avait la bonne femme et son vieux mec. Le type avait pas avalé grand-chose mais la femme avait dévoré pour deux , et picolé aussi , ses yeux brillaient. Elle en était à son troisième café...	Defolup gitmekte geciken müşteriler arasında, o aptal karı ve herifi de vardı. Adam çok fazla yiyip içmemişti; ama kadın iki kişilik yemiş, üstelik kafayı da çekmişti, gözleri parlıyordu. Üçüncü kahvesini içiyordu...
— Nom d'un chien ! a fait celle en rouge. Je veux voir le patron immédiatement, vous entendez ... ?!...	-Allah kahretsin! dedi kıpkırmızı olan. Derhal patronu görmek istiyorum, işitiyor musunuz?!...
La bonne femme tremblait de colère, la rage l'étranglait à moitié.	Karı sinirden titriyordu, öfkeden boğuluyor gibiydi.
— Il y a que le service a été épouvantable tout au long de la soirée, et que pour finir, cette petite gourde refuse de m'apporter mon manteau! Dans quel genre d'endroit sommes-nous donc...?...	-Bütün gece boyunca korkunç bir servis vardı ve bu yetmezmiş gibi son olarak da bu küçük budala mantomu getirmeyi reddetti! Ne biçim bir yerdeyiz Allah aşkına?...
— Bon sang ! On aura tout vu ... ! a grincé la femme. Je voudrais bien savoir qui commande dans cette gargote!...	-Tanrım! Bu kadarı da fazla! ...diye hırladı kadın. Bu köhne yerde emirleri kimin verdiğini bilmek isterdim doğrusu!...

À ces mots, Betty a poussé une espèce de râle sinistre, presque animal, un truc à vous glacer le cœur. J'ai eu juste le temps de l'apercevoir en train de saisir une fourchette qui traînait sur une table, la salle a paru s'illuminer et elle a bondi sur la bonne femme avec la rapidité de l'éclair. Elle lui a planté la fourchette sauvagement dans le bras. L'autre poussé un hurlement. Betty a arraché la fourchette et l'a replantée un peu plus haut. La bonne femme est partie à la renverse en trébuchant sur une chaise, avec son bras barbouillée de sang Tout le monde semblait paralysé, ou alors ça allait trop vite et l'autre a hurlé de plus belle quand elle a vu Betty une nouvelle fois avec la fourchette en avant ,elle a essayé de ramper sur le dos (s.91-92-93).	Bu sözler üzerine Betty korkunç bir hırıltı çıkardı, neredeyse hayvani, insanın yüreğini donduracak bir sestti. Onu bir masada duran çatalı alırken görebilecek zamanı bulabildim ancak, salon aydınlanır gibi oldu ve Betty yıldırım hızıyla karının üstüne atıldı. Çatalı vahşi bir şekilde kadının koluna sapladı. Beriki bir böğürtü kopardı. Betty çatalı çıkardı ve biraz yukarıda bir yere yeniden sapladı. Kadın, kolu kana bulanmış bir halde bir sandalyeye çarparak sırtüstü düştü. Herkes paralize olmuş gibiydi ya da her şey çok çabuk olup bitiyordu ve öteki Betty'yi çatalla birlikte tekrar karşısında görünce daha da beter anırdı, sırtüstü sürünmeye çalıştı (s.95-96-97).
---	---

Tablo 3, Betty ve kitaptaki isimsiz anlatıcı olan sevgilisinin, bir arkadaşlarının restoranında garsonluk yaptıkları bir geceyi ele almaktadır. Gece boyunca bir müşterinin huysuzluklarıyla boğuşan Betty'nin müşterinin koluna çatal saplamasıyla sonuçlanan bir gece söz konusudur.

"Parmi les clients qui tardaient à décoller, il y avait la bonne femme et son vieux mec" cümlelerinin çeviri sürecinde çevirmen, "gitmekte geciken müşteriler arasında" ifadesine "defolmak" tabirini de ekleyerek Philippe Djian'ın eserlerinde kullanmaktan çekinmediği vulgaire⁴ dil seviyesine inmeyi başarmıştır. Örnek bölümdeki olayın gidişatında vulgaire dile geçiş yapıldığına bir diğer örnek ise "bonne femme" ifadesinin "karı" olarak çevrilmesi ve "son vieux mec" ifadesinin "herifi" olarak çevrilmesi, çevirmenin kaynak metinde hissettirilmeye çalışılan ifadeyi eşdeğerlik taşıyacak şekilde çevirdiği görülmektedir.

"Dans quel genre d'endroit sommes-nous donc...?" soru cümlesinde çevirmen olayın gidişatı bakımından çeviriye "Ne biçim bir yerdeyiz?" ifadesini "Ne biçim bir yerdeyiz Allah aşkına?" biçiminde çevirerek ekleme stratejisi kullanmıştır." İfadeye "Allah aşkına!" eklenerek çevirmen örnek vakadaki gergin ortamı yansıtmayı başarmıştır.

"Bon sang! On aura tout vu ...! a grincé la femme" cümlesinde "Bon sang/ Lanet olsun!" ünlem ifadesi "Tanrım!" olarak çevrilerek müşteri kadının isyanını yansıtmaktadır. Çevirmen "grincer/ gıcırdamak-gıcırdatmak" fiilini "hırlamak" olarak çevirmiş ve sadece Betty karakteriyle empati kurmakla sınırlı kalmayıp diğer karakterlerle de empati kurma yeteneğini göstererek, müşterinin sinirini ve çirkefliliğini yansıtmayı başarmıştır.

"Çatalı vahşi bir şekilde kadının koluna sapladı. Beriki bir böğürtü kopardı. Betty çatalı çıkardı ve biraz yukarıda bir yere yeniden sapladı" cümlelerinde Jung'un kavramlarına göre Betty karakterini ele aldığımızda, Betty garson personasını bir kenara bırakıp vahşi yanını sergilemiştir. Yine animusu, erkeksi yanı ortaya çıkmıştır. Kadına özgü zarafeti bir

⁴ Vulgaire s.1.Herkesin bilip kullandığı, halk arasında yaygın 2.Basit, sade 3.Halka değin, halka özgü 4.Bayağı, adi (Saraç, 2015:1485).

kenara bırakıp gözü kara bir şekilde şiddet göstermekten çekinmemesi animusunun kadınısı yanının bir kenara itilip erkeksi yanının sergilenmesine neden olmaktadır. Ayrıca Betty'nin gölgesi yani içinde bir yerlerde saklı olan ilkel yanı, öfke patlamasıyla gün yüzüne çıkmıştır. Jung bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Gölge, içimizdeki engellediğimiz her şeyi yapmak isteyen, olamadığımız her şey olan, Dr. Jekyll'imize karşın Mr. Hyde'i temsil eden aşağılık varlıktır. Bir duygunun etkisine kapıldığımızda ya da bir öfke nöbetinde *kendimde değildim* ya da *gerçekten bana ne oldu, bilmiyorum* diyerek kendimizi mazur göstermeye çalışırken bu yabancı kişilikle tanışırız. Gerçek, gölgemizin bu ilkel ve hayvansal parçamızın ortaya çıkmasıdır. Gölge aynı zamanda kendini kişileştirir de: birisinden özellikle hoşlanmadığımızda, bunun için mantıksal bir neden yoksa da, anlamalıyız ki o kişide bize görünen o kişiliğe bürünmüş olan kendi gölgemizdir (Akt. Hançerlioğlu, 1993:208).

Bu cümlelerden yola çıkarak yani birisinden hoşlanılmadığında bir bakıma Betty'nin müşterileri tartışmasında sergilediği tavrın arkasında bilinçsiz de olsa aslında kendi gölgesini de gördüğü ileri sürülebilir. “Elle lui a planté la fourchette sauvagement dans le bras. L'autre poussé un hurlement. Betty a arraché la fourchette et l'a replantée un peu plus haut/Çatalı vahşi bir şekilde kadının koluna sapladı. Beriki bir böğürtü kopardı. Betty çatalı çıkardı ve biraz yukarıda bir yere yeniden sapladı” gibi erek metin cümleleri daha detaylı incelendiğinde çevirmenin de Betty'nin yanı sıra çeviride de bir bakıma kendi gölgesiyle yüzleştiği düşünülmektedir. Çatalın vahşi bir şekilde saplanması, kadından “beriki” olarak bahsedilmesi çeviride olayın bütün sıcaklığıyla yansıtıldığını işaret etmektedir.

Betty'nin öfkesini kontrol edememesini Dolf Zilman'ın şu görüşü desteklemektedir:

Öfkenin kökeninin “savaş ya da kaç” tepkisinin ‘savaş’ yanında olduğundan, öfkeyi körükleyen nedenlerden birinin tehlike hissi olduğunu saptamıştır. Tehlike işaretini veren şey; adaletsiz ya da kaba davranışlara maruz kalmak, hakarete uğramak veya aşağılanmak vb. gibi bariz bir fiziksel tehdit de olabilir (Akt. Goleman, 2018: 94).

Bu bağlamda Betty'nin, kaba davranışlar, hakarete uğramak vb. nedenlerden dolayı tehlike işaretini görerek savaşmayı seçtiği söylenebilir. Betty'nin müşterinin koluna çatal saplamasıyla birlikte çevirmenin artık nasıl bir karakterle karşı karşıya kaldığını anlamaya başladığı da düşünülebilir. Sıradan bir karakterle karşı karşıya olmadığı belirgin bir hale gelmiştir. Çünkü önceki tablolarda Betty fiziksel olarak kimsenin canını yakmamıştı, bir arabanın üstüne pembe bir kutu boyayı boca etmişti, bir barakayı ateşe vermişti fakat bu vakada ilk defa öfkesini kontrol edemeyip bir insana zarar verdiği gözlemlenmektedir. Çevirmenin “duygularını idare edebilme” becerisi burada devreye giriyor. Eğer Betty bir kitap kahramanı olmasaydı ve çevirmen bu olaya şahit olmak zorunda kalsaydı çevirmen sosyal sorumluluk bilinci nedeniyle olaya belki de müdahil olabilirdi. Çevirmenin erek metinde her iki kadının da öfkesini akıcı bir şekilde, olayın sıcaklığını bozmadan aktarmasıyla aynı anda hem Betty'nin hem de müşteri kadının ruh haline büründüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Betty'nin Hamile Olmadığını Öğrenmesi

Kaynak Metin	Erek Metin
Elle était assise à la table de la cuisine. Elle était outrageusement maquillée et	Mutfak masasında oturuyordu. Aşırı makyaj yapmıştı ve saçları kırpık kırpık

ses cheveux étaient coupés dans tous les sens. On s'est regardés. D'une certaine manière, je respirais, mais de l'autre j'étouffais ou quelque chose comme ça. Il me venait pas à l'idée de dire quoi que ce soit .Elle avait mis la table. Elle s'est levée sans un mot pour m'apporter le plat .C'était des quenelles à la sauce tomate. On s'est assis l'un en face de l'autre et elle avait démoli son visage, j'ai pas pu supporter ça très longtemps. Si j'avais ouvert la bouche à ce moment t -là, je me serais mis à gémir. Il lui restait simplement des mèches de trois ou quatre centimètres et le rimmel et le rouge à lèvres débordaient dans tous les coins. Elle me regardait fixement et ce regarderait pire que tout. J'ai senti que quelque chose allait se déchirer en moi. Je me suis penché en avant et sans la quitter des yeux , j'ai plongé mes deux mains dans le plat de guenilles. C'était chaud. J'ai ramené tout un tas de quenelles, la sauce tomate me coulait entre les doigts et je me suis écrasé tout ça sur la f figure, dans les yeux , dans le nez , dans les cheveux , je me brûlais mais je m'en suis collé partout , les trucs glissaient et me tombaient sur les jambes. Du dos de la main, je me suis essuyé une espèce de larme à la sauce tomate. On n'avait toujours pas dit un mot. On est restés comme ça pendant un moment (s.259).	kesilmişti. Bakıştık. Bir yandan nefes alıyor ama öte yandan da boğuluyordum ya da bunun gibi bir şey oluyordu. Ne söyleyeceğimi bilemiyordum. Sofrayı kurmuştu. Yemeği getirmek için tek kelime etmeden ayağa kalktı. Domates soslu köfte vardı. Karşılıklı oturduk ve suratını astı, buna çok uzun süre dayanamadım. Eğer o anda ağzımı açsaydım, inlemeye başlardım. Başında sadece üç ya da dört santimlik saç tutamları kalmıştı, rimeli akıyor ve ruju her taraftan taşıyordu. Gözlerini bana dikti ve olabilecek en kötü şey de bu bakıştı. İçimden bir şeylerin kopacağını hissettim. Öne doğru uzandım ve gözlerimi ondan ayırmadan iki elimi de salçalı köftenin içine daldırdım. Sıcaktı. Bir yığın köfte aldım, domates sosu parmaklarımın arasından akıyordu, hepsini olduğu gibi yüzüme buladım, gözlerime, burnuma, saçlarıma; yanıyordum ama her yerime sıvadım, yemek akıyor ve bacaklarıma damlıyordu. Elimin tersiyle domates soslu gözyaşlarımı sildim. Hala tek kelime etmemiştik. Bir süre böyle kaldık (s.255).
---	---

Tablo 4, Betty hamile olmadığını anladığında ruh hali inanılmaz derecede değiştiğini ve kırpık kırpık kısacık kestiği saçlarıyla ve korkunç makyajıyla mutfak masasında oturduğunu ele almaktadır.

“Ses cheveux étaient coupés dans tous les sens “ cümlesinde çevirmen, Betty'nin saçlarını ne hale getirdiğini göz önüne sermek için “kırpık kırpık” ifadesini ekleyerek anlatımı güçlendirmiştir. Bu da çevirmenin “metnin işlevini değiştirmeyen fakat metni güçlendiren ve en yetkin çeviriyi yapmak için çeviri metnini genişleten” (Yalçın, 2015:110) bir yöntemle başvurduğuna işaret etmektedir.

Jung açısından Betty'nin davranışı ele alındığında, yine Jung'un ifadesiyle “Dışadönük duygusal tipler; bir an böyle bir an çok farklıdır- görünüşe göre zira gerçeklikte böyle çoğul kişilik mümkün değildir. Ben'in temeli hep aynı kalır, sonuçta kendini değişen his durumlarıyla çelişki içinde bulur” (Jung, 2019:344). Bu cümle hem Betty karakteri için hem de isimsiz anlatıcı için kullanılabilir. İsimsiz anlatıcının psikolojik tipine bu çalışmada değinilmeyecektir. Fakat Jung'un dediği gibi, isimsiz anlatıcı da Betty'nin davranışı

karşısında değişen bir his durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Betty'nin saçlarını kesip, yüzündeki korkunç makyajla karşılaştığında ne yapacağını şaşırıp çocuksu bir içgüdü ile elini sıcak yemeğe daldırıp, yemeği yüzüne sürmesi kendisini değişen bir his durumunun içinde bulduğunu göstermektedir.

“Du dos de la main, je me suis essuyé une espèce de larme à la sauce tomate. On avait toujours pas dit un mot. On est restés comme ça pendant un moment/ Elimin tersiyle domates soslu gözyaşlarımı sildim. Hala tek kelime etmemiştim. Bir süre böyle kaldık” cümlelerde de görüldüğü gibi çevirmen bu sefer Betty'nin sevgiliyle özdeşleşmiştir. Çevirinin duruluğu, aslında çok sıradan olan cümlelerdeki yoğunluk bize bir kez daha çevirmenin motivasyonunu doğru yerde kullandığını göstermektedir ve erek metinde duygu yoğunluğunu yaşatmaktadır.

Tabloda Betty'nin saçlarını kısacık keserek, korkunç bir makyaj yapması sadece bir kadın olarak çevirmenin değil, okuyucunun da empati becerilerinin harekete geçmesine neden olacağı düşünülmektedir. Betty'nin çaresiz görüntüsü; onu bu hale sokan endişeyi anlama dürtüsü yaratmaktadır. Fakat Betty'nin yerine koymaya çalışıldığında bile, bütün bilişsel beceriler kullanılsa bile Betty'yi bu hale getiren şeyin aslını bilmeden bir duygudaşlık kurulamaz. Yukarıdaki tabloda Betty'nin hamilelik testi sonuçlarının negatif çıktığını öğrendiği sahne ileri sürülürse parçaların yerine oturacağını söylemek mümkündür. Çevirmenin erek metindeki yansımaları ele alındığında, Betty'nin görünüşü, saçlarını kırpık kırpık kesmiş olması sevgilisinin bu durum karşısında için için empati kurabilme çığlıkları atmasına sebep olmuştur. Sevgilisinin ne yapacağını bilemediği için elini sıcak yemeğe daldırıp yüzüne gözüne bulaştırarak bir nevi çevirmenin de bu duygudaşlığı erek metinde gözler önüne sermesi aslında Betty'ye “seni anlıyorum, acını anlıyorum” mesajı vermektedir. Bu sahnenin çevirmen üzerinde de okuyucu üzerinde de karamsarlık yarattığı düşünülmektedir.

Tablo 5. Betty'nin Eliyle Gözünü Oyması

Kaynak Metin	Erek Metin
Bob est arrivé en se frictionnant l'épaule. Ça devait être Bob. J'étais tellement occupé à respirer que je pouvais pas parler. — Bon Dieu, il a fait, je voulais tout astiquer... Mais tu m'as pas laissé le temps. J'ai écarté un peu mes jambes pour avoir une meilleure assiette. J'étais pris dans un filet de sueur glacée. Il a posé une main sur mon bras mais j'ai rien senti, j'ai simplement vu qu'il faisait ça. — C'est spectaculaire, mais c'est pas grave, il a ajouté. Heureusement que je suis passé, je ramenaient le batteur électrique... Il a regardé ses chaussures. — J'étais en train d'essayer le sang dans l'entrée... À ce moment -là, mon bras est parti en avant et je l'ai empoigné furieusement.	Bob omzunu ovuşturarak geldi. Bob olmalıydı. Nefes almaya çalıştığım için konuşamıyordum. -Tanrım, dedi, her şeyi temizleyecektim... Ama fırsat vermedin. Daha rahat durabilmek için bacaklarımı biraz araladım. Soğuk ter döküyordum. Elini kolumun üzerine koydu ama hiçbir şey hissetmedim, bunu yaptığını gördüm sadece. -Göründüğü kadar kötü değil, diye ekledi. Allahtan uğramışım, mikseri getirmiştim... Ayakkabılarına baktı. -Girişteki kanları siliyordum.... Tam bu sırada kolum öne uzandı ve onu hırsıyla yakaladım. -BURADA NE OLDU???!! diye bağırdım. -Bir gözünü çıkardı, dedi. Evet...eliyle (s.318-319).

— QU'EST -CE QUI S'EST PASSÉ???!! j'ai hurlé. — Elle s'est arraché un œil , il a fait. Ouais... avec sa main (s.326).	
--	--

Nabızın yükseldiği bu tabloda, kitabın doruk noktasına ulaşılmaktadır. Betty'nin deliliğe giden yolda kendi gözünü oymasıyla birlikte kitap trajik bir sona evriliyor.

“J'ai écarté un peu mes jambes pour avoir une meilleure assiette. J'étais pris dans un filet de sueur glacée. Il a posé une main sur mon bras mais j'ai rien senti ,j'ai simplement vu qu'il faisait ça./ Daha rahat durabilmek için bacaklarımı biraz araladım. Soğuk ter döküyordum. Elini kolumun üzerine koydu ama hiçbir şey hissetmedim, bunu yaptığını gördüm sadece.” cümlelerini Betty'nin sevgilisi telaffuz etmektedir. Çevirmenin, Betty'nin sevgilisinin soğuk terler dökmesini, arkadaşının elini koluna koymasını bile hissetmemesini erek metine aktarırken olumsuz bir durum olduğunu hissettirmektedir. Çevirmen açısından da okuyucu açısından da nefeslerin tutulduğu bir ana gelinmektedir. Betty'nin sevgilisinin “burada ne oldu” diye bağırması kaynak metinde “— QU'EST -CE QUI S'EST PASSÉ???!! j'ai hurlé” şeklinde büyük harflerle yazılmıştır. Aynı şekilde çevirmen görüldüğü gibi çaresizlik kokan bu sorudaki “BURADA NE OLDU???!! diye bağırıldı” sorusundaki, ünlem ve soru işaretlerini erek metinde de korumuştur. Olayın vahametini soru işaretleri ve ünlemlerin çokluğundan anlamak mümkündür.

“Elles'est arraché un œil, il a fait. Ouais... avec sa main” / Bir gözünü çıkardı... evet eliyle” cümleleri olayın korkunçluğunu o kadar arı bir dille aktarıyor ki, ortada ne çılgınlık var ne göz yaşları ne de dil oyunları bulunmaktadır. Tek bir cümle söz konusudur: “Bir gözünü çıkardı....evet eliyle...”.

Bu tabloda ne kadar empati kurulursa kurulsun erek metnin ilk okuru olan çevirmen üzerinde nasıl ruhsal bir yıkım bıraktığını anlayabilmek için çevirmenle mülakat yapılması gerektiği düşünülmektedir. Betty'nin kendi gözünü çıkarmasının nedenini sorgulamak psikiyatrinin alanına girmektedir. Olayın korkunçluğuna rağmen soğukkanlı bir cümlelerin yine hem okuyucuda hem de çevirmende bir şok etkisi yarattığı söylenebilir. “Bir gözünü çıkardı... Evet, eliyle” bu cümle insanın kanını dondurmaktadır. Çevirmen işi gereği her bir cümleyle iğneyle kuyu kazar gibi uğraşmaktadır ve bu bağlamda çevirdiği metinden etkilenmemesi mümkün görünmemektedir. Betty gibi bir karakteri okuması keyifli olmasına rağmen ilerleyen kısımlarda kendi canını yakması gibi olayların empati kurulması durumunda kişiyi çok üzecek durumlara evrilmesi kaçınılmazdır. Bir okur olarak, Betty Blue denilince akla bu gözünü oyma sahnesinin gelmemesi imkansız görünmektedir. Çevirmenin bir profesyonel olarak bu karamsarlık yaratan olaylardan duygusal zekâsı ve duygusal benlik bilinciyle, gerçekçilik duygularını devreye sokmasıyla sıyrıldığı söylenebilir. Çevirmen bu bölümde kişisel becerileriyle, duygularını kontrol altında tutarak olayı, kaynak metinde olduğu gibi çeviriye de soğukkanlı bir biçimde yansıtmıştır. Bu soğukkanlılığa dikkat çekmek gerekirse cümleye tekrar bakıldığında “Bir gözünü çıkardı.... evet eliyle....” ifadesinde “noktaların” yarattığı etkinin aslında çaresizliği barındırdığı sezdiriliyor ve başka bir cümleye gerek kalmıyor.

Betty'nin kendi gözünü oyması, özbeninin parçalandığının bir göstergesidir. Çünkü özben kişinin sağduyusudur ve Betty kendisine tarif edilemeyecek kadar korkunç bir şekilde zarar verecek kadar sağduyusunu kaybetmiştir. Uç bir vaka örneği sergilemektedir Jung dışadönük düşünen tipleri açıklarken, “Dışadönük kaidenin nahoş sonuçlarını tatmak zorunda kalanlar genellikle en yakın akrabalarıdır, çünkü onun sonu gelmeyen yararlarını ilk onlar görür. Ama sonunda en çok acıyı bizzat özne çeker-bu bize bu tipin psikolojisinin

öbür yanını gösterir” der (2019:343). Son tabloda görüldüğü üzere öznenin kendisi Betty kadar sevgilisinin de acı çekeceği aşıkardır. Jung'un dışadönük düşünen tipi ayrıntıların kurduğu bu cümleler dışadönük duygusal tip için de geçerli görülmektedir.

5.SONUÇ

Çevirmenin aynı anda hem yazar, hem okuyucu, hem kitaptaki karakterler hem de kendisi olmayı başarabilen güçlü bir empat olduğu çeviri çözümlemelerinde gözlemlenmiştir. Öyle ki, çevirmen kaynak metnin okuyucusunun hissettiği duygu ve düşüncelerin aynılarını erek metnin okuyucularında da hissettirebilmiştir. Bazı cümlelere yakından bakıldığında tercih edilen tek bir kelimenin bile karaktere derinlik kattığı, yazarın anlatmak istediğinin Türkçede de tam da o anlama gelmesi çevirmenin de yeterliliğini gözler önüne sermektedir. Kısaca söylemek gerekirse çevirmen Ekmekçi, Djian'ın Betty'si ile özdeşleşmiştir: Betty'ye ilişkin Jung'un tüm psikolojik tiplerini ve kişilik kavramlarını çeviri sürecinde çevirmen-psikiyatr kimliğinde başarılı bir şekilde yorumladığı düşünülmektedir. Bu düşünce ayrıca Binyıl Kitap Eki'nin şu ifadesi ile de bir kez daha doğrulanmaktadır: “Philippe Djian'ın dünyasını en iyi 'okuyan' kitabın çevirmeni Ayşen Ekmekçi'nin kusursuz çevirisi de gerçekten kitaba çok ayrı bir tat katmakta⁵”.

Çeviri sürecinde kullanılan dile bir yeniden yaratma olarak bakıldığında; çeviri bir eserin, bir çevirmenin yılların birikimini kullanarak kendini ne kadar geliştirdiği ve kendi yaşamındaki binlerce faktörle kişiliğinin nasıl şekillendiğiyle doğrudan ilişkilidir. Tercih edilen tek bir kelime bile çevirmenin iç dünyasının ne kadar gelişmiş olduğunun ortaya çıkması çeviri sürecinin aslında ne kadar öznel bir süreç olduğunun da bir ispatı niteliğindedir. Goleman bu durumu şu şekilde ele alır:

Bildik IQ testlerinin aksine, “duygusal zekâ” planını çıkaran tek bir kâğıt kalem testi yoktur ve hiçbir zaman da olmayabilir. Duygusal zekânın, her türlü unsuru hakkında çok fazla araştırma bulunmasına rağmen empati gibi bazı yetileri sınamanın en iyi yolu, kişinin o işte gösterdiği fiili yeteneği örneklemektir (2018:75).

Bu bağlamdan yola çıkarak bu çalışmada çevirmenin yaptığı işe bakıldığında duygusal zekâsını en etkin biçimde kullanmıştır. Ruhsal yıkım ve yeniden inşa etme süreciyle birlikte çevirmenin bilişsel yeteneklerini etkin bir biçimde kullanması çeviri incelemelerinde görülmektedir. Schleiermacher'ın “tinsel ürünü aktarmak, tinsel olgunluk gerektirir” sözünden yola çıkarak Ekmekçi'nin Betty Blue çevirisiyle tinsel olgunluğun bir örneğini sergilediği söylenebilir. Çevirmenin kişisel becerileri, öz farkındalığı, gerçekçilik boyutu, özyeterliliği gibi özelliklerinin yanı sıra “tinsel olgunluğun” bilhassa yazınsal çevirilerde çevirmenin haiz olması gereken özelliklerden birisi olduğu düşünülmektedir. Tinsel olgunluk mertebesi her ne kadar istatistiki olarak belirtilemese de Goleman'ın da dediği gibi çevirmenin içindeki fiili yeteneğe bakmak yeterlidir. Tinsel olgunluğa ulaşmış bir çevirmenin, duygusal benlik bilinci sayesinde duygularını kontrol ederek özdeşleştiği karakterin kendini kötü hissettirecek etkilerinden sıyrılabilceği düşünülmektedir. Ekmekçi, çeviri sürecindeki fiili yeteneği ve tinsel olgunluğu Betty karakteri ile özdeşleşmesini erek metinde sağlamıştır. Her ne kadar bu çalışmada çevirmenin çeviri sürecindeki fiili yeteneğine bakılarak çeşitli sonuçlara ulaşılmış olsa da, bu gibi çeviri ve çevirmen psikolojisini içeren çalışmalarda çevirmen ile yapılacak mülakatlar çeviribilim

⁵ Bu ifade Ayrıntı Yayınlarının 2013 yılı basımı olan *Betty Blue* romanının arka kapağından alıntılanmıştır.

alanında yapılacak benzer çalışmaların çevirmen psikoloji ile olan savlarını daha kuvvetlendirecektir.

KAYNAKÇA

- Broch, H. (1985). Çevirinin felsefesi ve tekniği üzerine bazı notlar. (T. Kurultay, Çev.). A.Cemal (Ed.), *Dün ve bugün çeviri dizisi 2* içinde (s.110-117). İstanbul: Kent.
- Boulanger, P. P. (2009). Quand la psychanalyse entre dans la traduction. *Meta*, 54(4), 733-752.
- Djian, P. (2019). *37°2 le matin*. Paris: J'ai lu.
- Djian, P. (2013). *Betty Blue*. (A. Ekmekçi, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ece, A. (2016). *Çevirmenin yazar ve kahraman olarak portresi*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.
- Fordham, F. (2019). *Jung psikolojisinin ana hatları*. (A. Yalçın, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Goleman, D. (2018). *Duygusal zekâ neden IQ'dan daha önemlidir?* (B. S. Yüksel, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Hall, C. S. ve Nordby V. J. (2016). *Jung psikolojisinin ana hatları*. (E.Gürol, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Hançerlioğlu, O. (1993). *Ruhbilim sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İnanç, B. Y. ve Yerlikaya, E. E. (2018) *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Jung, C. G. (2019). *Psikolojide tipler*. (N. Nirven, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kurultay, T. (1985). Çeviri yöntemi üzerine düşünceleriyle F. Schleiermacher. (A.Cemal (Ed.), *Dün ve bugün çeviri dizisi 1* içinde (s.191-208). İstanbul: Kent.
- Larbaud, V. (1989). Çevirmenin terazileri. (A. Derman, Çev.). *Metis Çeviri Dergisi*. 9(Güz), 28-29.
- Peraldi, F. (1982). Psychanalyse et traduction. *Meta*, 27(1).
- Rifat.M. (2008). Yıkmanın ve yeniden yaratmanın üretici süreci olarak çeviri. M.Rifat (Ed.), *Çeviri Seçkisi I-çeviriyi düşünenler* içinde (s.111-113). İstanbul: Sel.
- Saraç, T. (2015). *Fransızca-Türkçe sözlük*. İstanbul: Saraç Yayınları.
- Saydam, M. S. (2017). *Ara'f' dalık-lar-insanın halleri ve eylemleri: psikomitolojik çözümleme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri: kuram ve uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.